

A PSZ-székház története

Budapesten, a VI. kerületi Városligeti fasor 10. szám alatt található a PSZ székháza világörökségi területen, műemléki környezetben. Az épület nem műemlék, de a kerület védettségét élvezi. Az utca német neve Stadtwaldchen Alle volt. 1874-ben magyarul olvashatták: Városligeti fasor. Az 1920-as évek elején az éhező magyar gyerekeknek segítő holland Vilma királynő nevét vette fel, 1950-től Gorkij fasorra változott, 1991-ben kapta vissza a Városligeti fasor nevet. Az utcában lévő épületek korabeli számozása között nem volt könnyű eligazodni: a 10-es eredetileg a szomszédos Ráth György-villáé volt (ez most a 12-es sz. épület), ennek emlékét a Fővárosi Levéltár is őrzi, a korábbi 8-as pedig 10-esre változott. A helyrajzi számok is módosultak.

A fasor

Az épületről egy korai feljegyzést a Fővárosi Levéltárban találtam: 1895-ben Schulek Frigyes toldalék építésére kért engedélyt, amelyet azonnal meg is kapott. A „Budapesti Czim- és Lakásjegyzék” szerint Schulek Frigyes még 1906–1907-ben is a Városligeti fasor 8-as számú házban lakott (melynek régi helyrajzi száma azonos a PSZ-nél fellelhető iratokéval). Gábor Eszter művészettörténész a Városligeti fasor történetét feldolgozó, 2006-ban megjelent írásában említi, hogy Schulek Frigyes 1885-ben itt épített villát a családjának, és negyedszázadig lakott abban. Ám a PSZ birtokában lévő tulajdoni lapon nem szerepel Schulek Frigyesnek, a híres építésznek, műegyetemi tanárnak, a Magyar Tudományos Akadémia tagjának a neve. Persze az adatok nyilvántartása nem volt feltétlenül pontos, sok irat elkallódhatott azóta. Egyébként kép is készült Schulek Frigyes Városligeti fasori házának kertjében a családról. Feljegyzések szerint utolsó éveit Balatonlellén töltötte, ott is halt meg 1919-ben.

A tulajdonos

A VI. kerületi önkormányzat nyilvántartása szerint is a Városligeti fasor 10-es szám alatti egyemeletes nyaralóvilla az 1880-as években épült. Homlokzata szimmetrikus, fő tengelyét a földszinten félköríves zárt erkély, felette tömör mellvédkorlátú erkély hangsúlyozza. Kerítése és kapuja szépen megmunkált és helyreállított kovácsoltvas, külön említésre méltó a ház falára szerelt kovácsoltvas lámpa. Déry Attila Budapest Építészeti topográfiaja c. munkája eklektikus villaként említi.

A villa

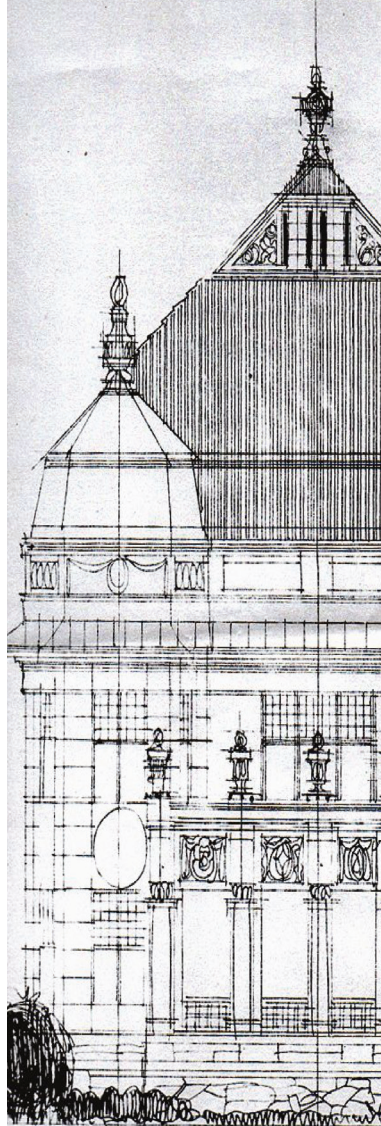

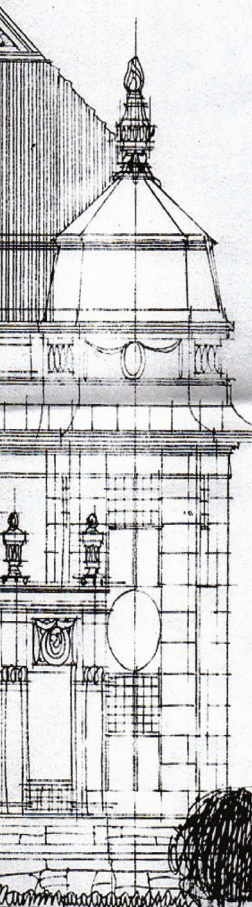

Az irattárunkban lévő – levéltárral is egyező – eredeti dokumentumok szerint a ma ismert épületet (és amelyről a fenti leírás szól) 1908-ban Kármán Aladár és Ullmann Gyula építész tervezte. A tervrajzokon az szerepel, hogy Ullmann Gyula úr lakóházáról van szó, de ez nem jelent tulajdonjogot. Akkoriban ugyanis az építész nevével azonosították a tervet. Volt itt szőnyegraktár, ruhatár, mosókonyha, vasalószoba, cseléd- és úri szoba, cseléd- és úri fürdő, játszószoba, gyermekháló, reggeliző, ebédlő, tálaló, szalon stb. A tervrajzot 1909 augusztusában módosították, azon már feltüntették, hogy nagyságos (hámori) Bíró Ármin nyaralójáról van szó, legalábbis az ő tulajdonosi megbízásából nyújtották be a módosításokat. A használatbavételi engedélyt 1909 őszén adták ki az épületre.

A két építész, Kármán Aladár és Ullmann Gyula az akkori évtized sikeres bérház- és villaspecialistája volt. Közösén számos budapesti villát, bérházat, üzletházat, néhány vidéki kastélyt és kiállítási pavilont, szanatóriumot, árvaházat terveztek. Több városban és határon túli magyar területeken is dolgoztak.

Az építészek

Kármán Géza Aladár
(Pest, 1871. február 24. –
Budapest, 1939. október 24.)
magyar építész.

Lovag erényi Ullmann Gyula
(Pest, 1872. február 5. –
Budapest, Terézváros, 1926.
június 11.) magyar műépítész.

Gerle János A szecesszió Budapes-
ten c. könyvében azt írta: „A nyolc-
vanas évek végétől (...) az egész
környék felértékelődött, és a Város-
ligettel szomszédos utcákba sokan
költöztek a korszak vezető művészei
közül is”. A faszor a XIX. század végén
a jómódú polgároknak előbb nyári,
majd végleges lakóhelye lett.

A Pedagógusok Szakszervezete bir-
tokában lévő tulajdoni lap szerint
az ingatlant 1926-ban özvegy (há-
mori) Bíró Árminné javára jegyezték
be, miután férje 1917-ben meghalt.
Bíró Ármin a Rimamurány-Salgótar-
jáni Vasmű Rt. megszervezője, első
vezérigazgatója volt 1881–1917
között. A vállalatóriás létrehozásával
egyesítette a szén- és vastermelést
a nyersvaskohászattal, az acélgyár-
tással.

1940-ben az épület a Fellner gye-
rekek „javára bekebeleztek”, apjuk
1932-ben bekövetkezett halála után
(a négy fiúgyerek közül háromnak
a nevét: Pálét, Alfrédét és Györgyét
tüntetik fel tulajdonosként).

5178. S

Sorszám	
1.	<p>Esk. 1926. s. A jelle tizen, a pe ingatlan, je koratlan m</p> <p>s ehhez Kiv. jévisztin zile atanyá beadvány özvegy Bír javára be</p>
2.	<p>1932.</p>

B) Tulajdoni lap.

Jegyzet

1917. szeptember 13-án 24020. sz. a.
 fővárosi ingatlanok jegyzékében szereplő Kővéri
 4226. sz. alatti területen felvett 4189/a. hrszámú
 és A. F. 1. sz. alatti 29608. sz. hrszámú alatti rál-
 építési tervvel állással átjegyeztek; -

Építési terv a tulajdonos a budapesti központi
 hivatalnál 1917. P. H. II. 185764/9. sz. pályázati rög-
 in az 1917. szeptember 29-án keltezt 16788. sz. sz.
 rangsorában

1917. szeptember 29-án keltezt 16788. sz. sz.
 Bíró Annamária sz: Lenczy Anna
 kértették.

Ellőjegyzés
 B. 3.

B. 3.

B. 4.

Bánffy János
 fővárosi jegyző.

A „Budapesti Czim- és Lakásjegyzék” szerint a népes család feje, Fellner Henrik 1911-ben vette át „Leipzigier Vilmos szesz- és czukorkagyára részvénytársaság” vezetését. Az igazgatóságnak felesége és több gyermeke is tagja volt: Fellner Henrikné, Fellner Pál, Fellner György, Fellner Alfréd. (A cég igazgatói között fellelhető „Róth Miksa” neve is, akinek szerepére később még visszatérünk.)

A szeszgyár vezetését az I. világháború után az egyik fiú, Fellner Pál vette át. Apjához hasonlóan ő is jó gazdasági érzékkel fejlesztette a céget. A mezőgazdasági szeszgyárakban előállított nyersszesz nagy részét ők finomították, ecetgyárat létesítettek. 1932 nyarán meghalt a családfő, Fellner Henrik, a felsőház tagja, a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének elnöke, akiről a korabeli Magyarország c. lap azt írta: „általános megbecsülést szerzett fáradhatatlan munkásságával, amellyel a gyáripar fejlesztésében tevékenykedett.”

Leipzigier Vilmos szesz- és czukorkagyára részvénytársaság.

(VI. Benczur-u. 11. — Tel. T 239—26, T 132—16.)

Igazgatóság: Fellner Henrik, Fellner Henrikné, Fellner Pál, Fellner György, Fellner Alfréd.

Czégvezetők: Szamek Zsigmond, Plesch Izidor, Roth Miksa igazgatók. Augenstein Miksa, Tánecz Dezső.

Fellner Henrik

1994-09-26

1989 AUG

BUDAPESTI CZÍM- ÉS LAKÁSJEGYZÉK

KIADJA

A FRANKLIN-TÁRSULAT

1928

HUSZONKILENCZEDIK ÉVFOLYAM

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1937-től az Ecetgyárosok Országos Egyesületének elnöke szintén egy Fellner fiú, Vilmos lett. Ő később Amerikába ment, közgazdasági tevékenységére az 1960-as években itthon is felfigyeltek. Testvére, Pál országgyűlési képviselőként 1935 és 1940 között itthon a képviselőháznak volt a tagja.

A Fellner családnak egyébként több ingatlana is volt Budapesten, nyaralójukat a XII. kerületi Mátyás király úton Alfréd és György közösen építette. (Az is kiderült Gábor Eszter Az Andrásy út körül c. könyvéből, hogy a telkeknek két utcafrontjuk volt: az egyik a fasorra, a másik az akkori Nagy János, vagyis a mai Benczúr utcára nézett. Így érthető, hogy lakcímként miért olvasható a nyilvántartásokban sok helyen a Benczúr utca 11-es szám is.)

A Fellner fiúk és feleségeik gyakran szerepeltek társasági, színházi lapok rovataiban. Fellner Györgyöt például a Színházi Élet 1928-as számában a legnépszerűbb és igazán közszerepetben álló gavalléerként emlegették, amikor eljegyezte Milos Erzsébetet.

A Fellner családból utolsó tulajdonosként 1940-ben éppen Fellner Györgynét (Milos Erzsébetet) tün tették fel a tulajdoni lapon, ő ajándékozási szerződéssel jutott hozzá a Városligeti fasor 10. szám alatti ingatlan egy részéhez.

A politikai viszonyok, velük együtt a közhatalum változását tükrözi egy újság cím, amely a Magyar Kommunista Párt lapjában, a Szabadságban jelent meg 1947 tavaszán: „Fellnerné nem szereti a bűdös partizánokat”. A cikk pedig az ötgyermekes Fellner igazgatóné és a nevelőnő között megromlott kapcsolatról szól,

utóbbi szerint ugyanis a gyáros felesége őt „lebüdöspartizánozta”.

A tulajdoni lapon 1948-ban újabb változás történt: a Fűszerkereskedők Országos Egyesülete budapesti érdekképviselőt jegyezték be.

1954-ben a Magyar Írók Szövetsége lett az épület tulajdonosa. Bérlőként itt dolgozott az Élet és Irodalom, a Nagyvilág, a Kortárs szerkesztősége, a Magvető Könyvkiadó, az Irodalmi Alap Könyvtára. Ezen szervezeteket máshol helyezték el 1958 után.

Fellner Vilmos más néven William John Fellner magyar születésű amerikai közgazdász, statisztikus, egyetemi tanár.
(Budapest, 1905. május 31., Washington, 1983. szeptember 15.)

1957-ben a magyar állam lett az épület tulajdonosa.

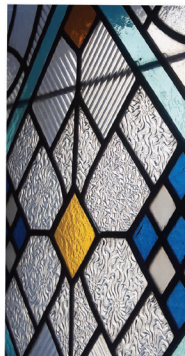
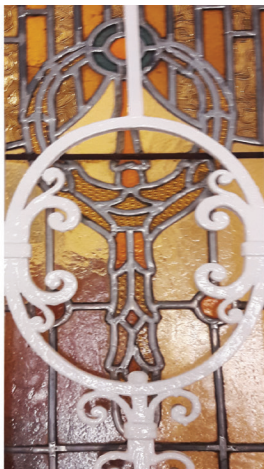
1958. november 1-től a Városligeti fasor 10. szám alatt van a Pedagógusok Szakszervezete központi irodája. Ezt megelőzően a szakszervezet több fővárosi épületben is helyet kapott (VIII., Múzeum utca 17., VI., Gorkij fasor 34–36.), és bár a költözés után rögtön kicsinek bizonyult a faszori épület, még az újabb csomagolás szándéka is felvetődött, erre mégsem került sor.

Székházunk díszes üveglablakainak, -ajtóinak készítőjéről nem találtunk egyértelműen bizonyítékot, de mivel a környék számos villáját Róth Miksa magyar üvegfestő és mozaikművész alkotásai díszítik (a szomszédos Ráth György-villa üvegeit is ő készítette, de nevéhez fűződnek a szintén szomszédos Budapest-Faszori Evangélikus Gimnázium, valamint a református templom üvegfestményei is), Fényi Tibortól, a Róth Miksa Emlékház igazgatójától kértünk szakvéleményt.

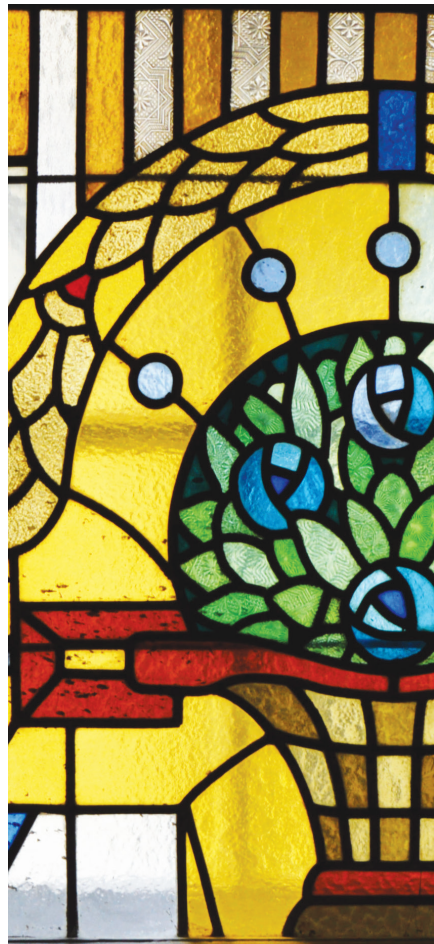

Róth Miksa,
születési nevén
Roth Miksa József
(Pest, 1865.
december 26. –
Budapest, 1944.
június 14.)
magyar üvegfestő
és mozaikművész.

Szerinte „valószínű, de nem bizonyított, hogy az ablakok a megrendelő számára Róth Miksa műhelyében készültek”. Az épületben több helyen látható üvegcserre volt, vélhetőleg korábban megsérült darabokat cseréltek ki az eredetihez hasonló, de attól eltérő üvegezéssel. Ezt dokumentumaink is alátámasztják: 1987-ben Szabó Erzsébet üvegtervező iparművészt bízták meg „az ólomüvegezési munkák elkészítésére”. Fényi Tibor szakvéleménye szerint az üvegcserre az ablakoknak kisebb részére szorított, és valószínűsíthető, hogy az eredeti mintázatot jelentős részben nem változtatta meg. A Róth-műhely 1908–10 között egyéb munkáihoz is használt olyan színű és kivitelezésű üvegeket, mint amilyenek a lépcsőházi, illetve az emeleti bejárati ajtón láthatók. „Minden kétséget kizárólag nem állapítható meg az ablakokat készítő műhely kiléte, azonban az eredeti üveganyag minősége, a préselt üvegszemek és a préselt hullámos üveglapok alkalmazása olyan, amit a Róth-műhely gyakran alkalmazott a villa építésének időpontjában” – vélekedett a Róth Miksa Emlékház igazgatója.

A mivesen faragott oroszlánlábás bútorok, szekrények, a nagyterem mennyezetének arannyal díszített faburkolata mestermunkáról tanúskodik, de eredetükre nincsenek bizonyítékok. Amikor a szakszervezet a villaépületbe költözött, ezeket a bútorokat „örökölte”. A nagyteremben lévő impozáns csillár egyike a II. világháborúban megsérült, arra kötelezték a tulajdonosokat, hogy azt eredeti állapotában állítsák helyre.

Az épületet egyébként többször felújították: a hatvanas és a nyolcvanas években is. Az idők viharában eltűnt az erkélyt díszítő öt szobor, bár a talapzatuk mementőként megmaradt.

Az 1990-es végén az egykori Fellner család Amerikában élő leszármazottai jártak régi villájukban – immár a Pedagógusok Szakszervezete vendégeiként.

*A cikk elkészítéséhez
a hivatkozott
könyveken kívül
a PSZ irattára
és a Fővárosi Levéltár
dokumentumait használtam,
interneten elérhető adatokat
kutattam, idéztem Fényi Tibor
múzeumigazgató
szakvéleményét.
Mindebben Gerebenné Tóth
Éva, a Pedagógusok
Szakszervezete irattárosa
segített kitartó munkával.*

László Judit

